

3. Дело Исаевой против России, Юсуповой против России и Базаевой против России // Правовая инициатива по России [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.srji.org/resources/search/7/>
4. Case of Avsar v. Turkey, 27.09.2011, (application no. 31511/07) // European Court of Human Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107102pdf>.
5. Рішення ЄСПЛ у справі "Кобець проти України" від 14 лютого 2008 року (заява N 16437/04) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974\\_320](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_320).
6. Безносьок А.М. Доведеність поза розумним сумнівом та достовірність як стандарти доказування у кримінальному процесі України / А.М. Безносьок // Судова апеляція. – 2014. - №3. – С. 23-26.
7. Донна Гом'єн Короткий путівник Європейською Конвенцією з прав людини. – 1999. – 78 с.
8. Афанасьев Д.В. Особенности доказывания в Европейском Суде по правам человека // Журнал Российского права. – 2009. - №11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://echr.in/ARTICLE/GRP-2009-11.html>.
9. Рішення ЄСПЛ у справі «Луценко проти України» від 18 грудня 2008 р. (заява N 30663/04) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974\\_458](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_458).
10. Рішення ЄСПЛ у справі "Яременко проти України" від 12 червня 2008 р. (заява N 32092/02) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Електронний ресурс. – Режим доступу: [http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974\\_405](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_405).

**Денисовський М. Д.**

викладач, Галицький коледж імені В'ячеслава Чорновола,  
ад'юнктура ЛьвДУВС

Науковий керівник: професор кафедри оперативно-розшукової діяльності  
ЛьвДУВС, д.ю.н., професор, **Захаров Василь Павлович**

### **ЗАХИСТ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ В КОНТЕКСТІ ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД**

Конституція України проголошує найвищою соціальною цінністю людину, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканість та безпеку [1]. Успішна реалізація механізму забезпечення захисту прав людини, що закріплений у конституційних нормах, залежить не лише від удосконалення системи правоохоронних органів, а й від належного правового регулювання процесу судочинства в цілому. Насамперед, означене завдання стосується забезпечення права на захист неповнолітніх. І це з тих причин, що у контексті євроінтеграційних процесів в Україні здійснюється внесення якісних змін до національного законодавства, з врахуванням міжнародних стандартів, з питань охорони прав неповнолітніх, формування нових гарантій їх захисту, зокрема у

сфері кримінально-процесуальної діяльності. Саме тому реформування соціально-економічних та інших умов функціонування суспільства й держави в часи сьогодення зумовило якісні зміни в системі кримінальної юстиції. Це стосується наступної демократизації, гуманізації, підвищення рівня захисту прав і свобод неповнолітніх осіб згідно з міжнародними вимогами та зобов'язаннями України перед світовою спільнотою [3].

Стандарти здійснення захисту прав дитини закріплені у міжнародно-правових документах й чинному національному законодавстві та врегульовують питання відправлення правосуддя щодо неповнолітніх [6]. Особлива увага з питань захисту неповнолітньої особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів неповнолітніх осіб як учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду справ з участю неповнолітніх осіб приділена Кримінальним процесуальним кодексом України [3].

Вагомий внесок у розроблення загальнотеоретичних основ реалізації прав дитини у кримінальному провадженні, а відтак і неповнолітніх осіб в українському суспільстві здійснили такі визнані вчені, як О.Я. Баєв, В.П. Бахін, П.Д. Біленчук, В.Є. Богінський, О.М. Васильєв, В.К. Весельський, В.Г. Гончаренко, Г.Г. Доспулов, О.М. Іщенко, Л.М. Карнєєва, Н.І. Клименко, М.В. Костицький, І.І. Котюк, Є.Д. Лук'янчиков, С.М. Мельник, А.В. Молдован, А.В. Прокопенко та ін.

Метою даної статті є проведення порівняльного аналізу процесу та стану реалізації та захисту прав неповнолітніх в процесі здійснення кримінального провадження в Україні та в США та визначення основних проблемних аспектів захисту прав дітей в українській державі з врахуванням зарубіжної практики та вимог міжнародно-правових актів.

Варто зазначити, що ще в 1995 р. Україна стала членом Ради Європи, а 11 вересня 1997 р. ратифікувала Європейську Конвенцію про захист прав людини та основних свобод і погодила на визнання юрисдикції Європейського Суду з прав людини у Страсбурзі. Конституція визнає право кожного звертатися за захистом своїх прав до міжнародних судових установ, після використання всіх національних засобів правового захисту. Проте наразі невідомо про звернення до Європейського Суду з прав людини українських громадян з приводу захисту прав дітей. Це не означає, що таких порушень у країні не відбувається, проте наразі офіційних даних про це немає [5].

Аналізуючи чинне українське законодавство та практику його застосування, можна констатувати, що в нашій державі сьогодні, на жаль, існують певні проблеми, що стосуються організації захисту в кримінальному судочинстві, особливо у відношенні неповнолітніх. Безперечно, дані проблеми потребують свого законодавчого вирішення, проте законотворча діяльність не буде достатньо ефективною, якщо при підготовці і прийнятті законів не враховувати відповідний досвід інших країн, практику застосування аналогічних нормативно-правових актів. Тому в цьому напрямі цікавим є дослідження організації захисту неповнолітніх у Сполучених Штатах Америки – країні, стандарти якої у сфері охорони прав та свобод людини історично нерідко були взірцем для інших держав [4].

Загальні правила кримінального провадження щодо неповнолітніх визначено у главі 38 Кримінального процесуального кодексу України з врахуванням окремих особливостей. Кримінальне провадження щодо

неповнолітньої особи, у тому числі під час провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд та всі інші особи, що беруть участь у ньому, зобов'язані здійснювати процесуальні дії в порядку, що у найменшій мірі порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим та психологічним особливостям, роз'яснювати сутність процесуальних дій, рішень та їх значення, вислуховувати його аргументи при прийнятті процесуальних рішень та вживати всіх інших заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього [2]. Дані положення застосовуються у кримінальному провадженні щодо кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми особами, якими за українським законодавством вважаються особи, які не досягли вісімнадцятирічного віку. Захист прав неповнолітніх осіб у кримінальному провадженні ґрунтується на обставинах, що підлягають встановленню у ході кримінального провадження [3].

До способів захисту прав неповнолітніх осіб у кримінальному провадженні слід також віднести участь батьків або інших законних представників неповнолітнього. Стаття 488 Кримінального процесуального кодексу України гласить, що законні представники беруть участь у судових засіданнях. Однак, їх присутність не є підставою для зупинення судового провадження за винятком, коли суд визнає необхідною їх участь.

До гарантій захисту прав неповнолітніх осіб у кримінальному провадженні відносять також положення ст. 501 Кримінального процесуального кодексу України, де, відповідно, під час постановлення ухвали в кримінальному провадженні з підстав застосування примусових заходів виховного характеру суд повинен з'ясувати наступні питання: чи мало місце суспільно-небезпечне діяння; чи вчинено це діяння неповнолітньою особою у віці від одинадцяти років до настання віку, з якого настає кримінальна відповідальність за дане діяння; чи слід до особи застосовувати до особи примусовий захід виховного характеру і якщо слід, то який саме. З цих причин, якщо під час судового розгляду не буде доведено однієї з обставин, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України, суд зобов'язаний постановити ухвалу про відмову у застосуванні примусових заходів виховного характеру і закрити кримінальне провадження.

Звертаючись до досвіду зарубіжних країн варто зазначити, що для США характерна особлива система захисту неповнолітніх у кримінальному судочинстві. Це зумовлено цілим рядом особливостей правової системи даної держави, адже історично саме в США започаткували першу у світі систему ювенальної юстиції.

Перший суд у справах неповнолітніх у США було створено 2 липня 1899 р. у м. Чикаго з ініціативи жінок-реформаторів Люсі Флауер із Чиказького жіночого клубу та Джулії Латроп із громадської організації «Халл Пауз» на основі Закону «Про дітей покинутих, безпритульних та злочинних та про нагляд за ними». А вже до 1924 р. спеціальні суди у справах неповнолітніх були утворені у всіх штатах держави, окрім двох [4].

Ще однією особливістю діяльності «дитячого» суду в США була широка співпраця суду із населенням судового округу. Існувала велика кількість благодійних організацій, жіночих клубів, товариств захисту дітей від жорстокого поводження. Особливістю цієї співпраці було передусім те, що суди для неповнолітніх використовували інформацію, зібрану цими товариствами, щодо умов життя дітей-злочинців, і навіть давали відповідні

доручення вказаним організаціям, а жіночі клуби, в свою чергу, використовувались для організації нагляду за дітьми, які залишилися на волі. Отже, у першій половині XX століття у США сформувалася система ювенальної юстиції, основним принципом якої був пріоритет виховання дитини перед її покаранням. Проте з розвитком системи судочинства саме ті риси, які визнавались найбільшими цінностями даної системи – неформальність і максимальна індивідуалізація процесу – почали все частіше викликати занепокоєння у американських юристів, оскільки вони досягались за рахунок відсутності будь-яких процесуальних гарантій і породжували небезпеку порушення прав неповнолітніх, а також загрожували неповнотою розслідування, прогалинами в доказовій базі, сумнівами стосовно джерел їх отримання. На той час вважалося, що неналежність правової процедури компенсується певними перевагами – більшою турботою про неповнолітнього. Таким чином, станом на сьогодні справи неповнолітніх розглядаються в спеціалізованих дитячих судах, а деякі справи про тяжкі злочини або ті, в яких виправлення особи заходами, передбаченими для неповнолітніх, визнається неможливим, можуть передаватися у загальнокримінальні суди [4].

Якщо проаналізувати порядок забезпечення права на захист неповнолітнім у кримінальному судочинстві США, то можна помітити низку суттєвих відмінностей у порівнянні з українським законодавством. Зокрема, законодавством США не передбачено обов'язкової участі захисника у кримінальних справах щодо неповнолітніх, хоча участь захисника може бути визнана обов'язковою у конкретній справі. При цьому неповнолітньому забезпечується захисник лише в тому разі, коли в результаті розгляду справи до нього може бути застосована інституалізація (тобто поміщення в закриту виправно-трудова чи виховну установу). Відсутність інституту обов'язкової участі захисника у справах неповнолітніх викликає критику і в самій країні. Так, в доповіді, підготовленій для Міжнародного огляду кримінальної політики, аналізується практика забезпечення захисниками прав неповнолітніх у США та зазначається, що хоча неповнолітні мають конституційне право бути представленими адвокатом, порушення цього права є швидше правилом, ніж винятком. Однак у багатьох штатах отримували допомогу адвоката менше половини неповнолітніх, визнаних винними. В останні роки в Сполучених Штатах змінюються підходи до правосуддя стосовно неповнолітніх, дедалі сильнішим є тяжіння до визнання покарання, а не реабілітації злочинця.

Водночас науковці відзначають низку прогалин у чинному законодавстві, особливо стосовно регулювання діяльності державних органів у сфері захисту прав дитини. Так, Закон України «Про охорону дитинства», необхідний як імплементація до національного законодавства Конвенції ООН про права дитини, майже абсолютно її повторює, але не містить дієвого механізму захисту прав дитини. В законі України «Про запобігання насильству в сім'ї» основний акцент зроблено на адміністративних методах профілактики і покарання правопорушень міліцією. Деякі юристи це сприймають як відхід від принципів Конституції України та від світової практики [5].

Основним елементом на шляху до досягнення повноцінної реалізації міжнародних стандартів захисту прав та законних інтересів неповнолітніх осіб повинна стати робота над зміною суспільної свідомості – на всіх етапах досудових, судових і післясудових процедур на першому місці повинне знаходитися усвідомлення того, що в першу чергу неповнолітній – це дитина, а вже потім підозрюваний чи злочинець, необхідно викоренити стереотип

багатьох і звичайних людей, і посадових осіб що злочинець, хай навіть і неповнолітній, повинен бути покараний позбавленням волі та стражданням.

#### **ЛІТЕРАТУРА:**

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України, 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88)
3. Прокопенко А.В. Захист прав неповнолітніх у кримінальному провадженні / А.В. Прокопенко // Європейські перспективи. – 2013. - №10. – С. 118-123.
4. Ліхолетова Ю.А. Актуальні проблеми судового захисту прав неповнолітніх: міжнародний досвід / Ю.А. Ліхолетова // Вісник академії адвокатури України. – 2011. – С.169-174.
5. Суспільні практики та законодавство у сфері правопорушень неповнолітніх / Л. Амджалін, О. Гончарук// Київ. – 2010. – с. 157.
6. Кримінально-виконавче право України: навч. Посібник / за заг. ред. проф. В.І. Олефіра та проф. О.Г. Колба. / [Олефір В.І., Колб О.Г., Рогатинська Н.З., Ткачук В.Є., Банах С.В.] – Київ, 2016. – С. 70.

**Дракохруст Т. В.**

старший викладач кафедри міжнародного права  
та європейської інтеграції ЮФ ТНЕУ

#### **ДЕЯКІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАСАД ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ ВІДПОВІДНО ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ**

Уявлення про те, що відродження держави має розпочатись із судової реформи, тобто із побудови судової влади, як це передбачено ст. 6 Конституції України, є безумовно правильними.

На першому засіданні Конституційної комісії президент Петро Порошенко знову повторив: зміцнення та незалежність судової влади — серед пріоритетів конституційної реформи. За цей період було прийнято три Закони України: "Про відновлення довіри до судової влади в Україні" від 8 квітня 2014 р. №1188-VII, "Про очищення влади" від 16 вересня 2014 р. №1682-VII та "Про забезпечення права на справедливий суд" від 12 лютого 2015 р. №192-VIII, які теж намагаються подати як почергові "перші кроки" повномасштабної реформи судочинства.

В межах Конституційної комісії створено три робочі групи, члени яких напрацьовують пропозиції зокрема щодо таких актуальних питань як зміст та структура розділу «Правосуддя», співвідношення з іншими розділами Конституції України; вимоги до судді: віковий ценз, освіта, професійний стаж, інші вимоги; призначення та звільнення суддів, гарантії їх діяльності. Робочою групою визначено такі правові гарантії додержання принципу незалежності суддів при призначенні, звільненні та притягненні до дисциплінарної відповідальності; призначення, переведення та звільнення суддів; підстави для